

Семінар 10.

Народы і рэлігіі Беларусі.

Беларусь у геапалітычнай праторы

1. Гісторыя фарміравання асноўных этнічных груп у Беларусі. Этнічны склад сучаснай Беларусі

У эпоху ВКЛ асноўная частка насельніцтва сучасных зямель Беларусі складалася з праваслаўных русінаў, прамымі нашчадкамі якіх з'яўляюцца сучасныя беларусы. Усходнелітоўскае насельніцтва жыло ў раёне Ашмянаў, Ліды, Шчучына. З цягам часу частка гэтых балтамоўных літвінаў моўна і культурна асімілявалася і склала аснову старакаталіцкага беларускамоўнага насельніцтва нашай краіны. Латышы кампактна жылі ў Браслаўскім, Дзісенскім, Мёрскім раёнах. Вялікаросы-стараверы, уцекачы з Маскоўскай дзяржавы, якія ратаваліся ад рэлігійнага пераследу, аселі ў Падзвінні і Падняпроўі. Палякі і асіміляванае ў ходзе паланізацыі беларускае і літоўскае насельніцтва жылі на Берасцейшчыне і Гродзеншчыне. Татарскае і яўрэйскае насельніцтва на землях Беларусі з'яўляецца ў XIV – XV стст. З 1501 г. фіксуюцца паведамленні аб цыганскай прысутнасці на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Важнейшымі цэнтрамі цыганскай культуры ў ВКЛ былі Мір, Смаргонь і Эйшышкес.

Этнічная структура насельніцтва Беларусі, якая склалася яшчэ ў эпоху існавання ВКЛ, працягвала існаваць, з неістотнымі зменамі, на працягу ўсяго існавання Расійскай імперыі.

Рускія (маскоўцы, маскалі) (саманазва русские). Народ усходнеславянскай моўнай групы. Асноўнае насельніцтва Расійскай Федэрацыі.

У выніку рэформы патрыярха Нікана і расколу рускай праваслаўнай царквы ў другой палове XVII – пачатку XVIII стст. у Беларусь перасялілася некалькі дзесяткаў тысяч рускіх, якія ўтварылі тут замкнёную этнаканфесійную групу стараабраднаў (раскольнікаў). Яны выразна адрознівалася ў культурна-пабытовым плане ад мясцовага насельніцтва. Знешні выгляд і адзенне адрознівалі іх ад беларусаў: мужчыны абавязкова мелі бароды, насілі доўгія каптаны, шаравары, запраўленыя ў боты, падзёвы. Аснову жаночага строю складаў сарафан з сітца, штофу ці нават шоўку. Грамадскі быт стараабраднаў таксама быў своеасаблівым. Катэгарычная забарона датычылася палення тытуню, строга рэгламентаваным было спажыванне алкаголю.

Колькасць рускіх (без уліку старавераў) у беларускіх губернях нават у 1861 г. была вельмі малой – каля 10 тыс. чалавек (альбо 0,3% усяго насельніцтва). Аднак, да канца XIX ст. колькасць рускіх узрасла ў 23 разы і склала ўжо 235 тыс. чалавек, ці 3,6% усяго насельніцтва. Рускія складалі 54% праваслаўнага духавенства, 46% чыноўнікаў, 19% дваран і 10% купецтва.

Татары (саманазва татар), народ цюрксай моўнай групы ва Ёсходняй Еўропе і Паўночнай Азіі. Першыя звесткі пра знаходжанне татараў на тэрыторыі Беларусі адносяцца да XIV ст. У 1395 г. Вітаўт прыняў разбітага Цімурам хана Залатой Арды Тахтамыша і яго людзей, якія пасяліліся ў ваколіцах Ліды. Шмат татараў было пераселена ў ВКЛ у выніку сумеснага паходу Вітаўта і Тахтамыша пад Азоў у 1397 г. (гэта дата традыцыйна лічыцца пачаткам пасялення татараў на тэрыторыі Беларусі). Татары былі размешчаны каля Вільні, у Лідскім, Ашмянскім, Навагрудскім, Брэсцкім паветах, на ўмовах нясення вайскавай службы яны атрымалі зямельныя ўладанні.

У Беларусі татары пасяляліся родаплемяннымі групамі (улусамі). Усе ваеннаслужачыя татары падзяляліся на харуствы (тыя ж племянныя улусы), а ў ваенных адносінах – на сцягі (атрады). Падзел на улусы існаваў у татараў Беларусі да канца XVII ст. Паводле сацыяльна-эканамічнага стану татарскае насельніцтва на землях ВКЛ у XVI – XVII стст. дзеліцца на 3 катэгорыі: – найбольш прывілеяваная група – прамыя нашчадкі ардынскіх ханаў і мурзаў. Яны валодалі вялікімі вотчынамі з сялянамі, за што павінны былі несці вайсковую службу; нашчадкі простых воінаў, якія атрымалі невялікія зямельныя надзелы і апрача вайскавай службы выконвалі павіннасці на карысць вялікага князя (транспартную, кур’ерскую, вартавую і інш.); гарадскія («простыя») татары – самая бедная група, якая сфарміравалася з ліку тых перасяленцаў, што на гістарычнай радзіме былі не феадаламі, а вольнымі, або залежнымі, «ясачнымі людзьмі». У гарадах і мястэчках ім адводзілася зямля пад сядзібы і агароды. Яны неслі павіннасці, як і мяшчане, плацілі пагалоўны падатак. Асноўнымі іх заняткамі былі рамізніцтва, гарбарства, агародніцтва. Негледзячы на пэўныя ільготы і рэлігійную верацярпімасць (свабодна дазвалялася вызнаваць іслам і будаваць мячэці), татары ў ВКЛ не мелі права ўдзельнічаць у выбарах у сойм і мясцовыя соймакі, займаць вышэйшыя дзяржаўныя пасады.

У XVI – пачатку XVII ст. татары ВКЛ паступова страцілі родную мову і сталі карыстацца беларускай. На беларускай мове, але арабскім пісьмом, была створана багатая літаратура беларуска-літоўскіх татараў – кніжкі (кнігі з легендарным, казачным, маральна-этычным, павучальным зместам), тэджвіды (кнігі-падручнікі па навуцы чытання Карана), тэфсіры (кнігі-падручнікі з каментарыямі і тлумачэннямі Карана), хамаілы (малітоўнікі) і інш. У XIX ст. узнікаюць новыя цэнтры татарскага насельніцтва ў Паўночнай Беларусі – у Відзах, Докшыцах, Глыбокім, Мядзеле. Агульная колькасць татараў на беларускіх землях у 1897 г. складала 13 877 чалавек.

Цыганы (саманазва рома). Продкі – выхадцы з Індыі (канец I тыс. н.э.). На тэрыторыі Беларусі вылучаюцца групы так званых рускіх цыганоў (жывуць на Ёсходзе Беларусі, саманазва «руска рома», а паводле веравызнання – праваслаўныя) і беларуска-літоўскіх цыганоў (паўночна-

заходняя Беларусь і памежныя раёны Літвы, саманазва «польска рома», паводле веравызнання – католікі). У Беларусі цыганы з’явіліся ў XV ст., прывандраваўшы з Польшчы і Германіі. У канцы XVI – пачатку XVII стст. яшчэ адна плыня цыганоў прыйшла з тэрыторыі Венгрыі. Сярод тутэйшага людзю цыганы славіліся як добрыя спецыялісты ў гадоўлі і вывучцы каней, высокапрафесійныя кавалі. Рэзам з тым да цыганаў мясцовае насельніцтва ставілася падазрона і непрыхільна. Прычынай гэтаму было конекрадства, заняткі варажбой, знахарствам і папрашайніцтвам. Таму не аднаразова прыймаліся пастановы аб выгнанні цыганаў з тэрыторыі ВКЛ. Але яны, як правіла, мэты не дасягалі. Найбольш значным цэнтрам аселых цыганоў было мястэчка Мір, дзе яны ў другой палове XVIII ст. заснавалі суконныя, палатняныя і футравыя мануфактуры. Тут жа ў 1778–1790 гг. знаходзілася рэзідэнцыя і найбольш вядомага «цыганскага караля» (выбарны вярхоўны правіцель цыганоў, паўнамоцтвы якога падцвярджалі магнаты ці каралеўская канцылярыя) Яна Марцінкевіча.

Пасля падзелаў Рэчы Паспалітай колькасць цыганоў на беларускіх землях істотна скарацілася. Большая частка цыганоў у той час перасялілася ў Бесарабію, Малдову і Валахію. Вандроўныя цыганы, якія засталіся ў Беларусі, вымушаны былі, па загаду царскай адміністрацыі, прыпісвацца да сельскіх абшчын ці мястэчак, дзе яны жылі асела толькі ў халодную пару года. У весну ж, сабраўшыся табарам (3 – 5 сем’яў) пад кіраўніцтвам важака, цыганы выпраўляліся ў вандроўку. Для вырашэння спрэчак і канфліктаў існаваў цыганскі суд, у які ўваходзілі найбольш паважаныя і старэйшыя па ўзросту мужчыны табара

Палякі (саманазва *polacy*), народ заходнеславянскай моўнай групы, асноўнае насельніцтва Польскай Рэспублікі. Большасць веруючых палякаў – католікі. Яшчэ ў XII – XIII стст. пад націскам крыжацкай агрэсіі адбылося перасяленне часткі ляхскага насельніцтва (люцічаў, мазаўшан, памаран) на тэрыторыю беларускага Панямоння. Узмацненне польскага этнакультурнага ўплыву ў Беларусі прыпадае на перыяд пасля Люблінскай уніі 1569 г., калі беларускія землі разам з іншымі землямі ВКЛ увайшлі ў федэратыўную дзяржаву Рэч Паспалітую. Частка беларускага насельніцтва, асабліва прадстаўнікі шляхецкага саслоўя, гарадской вярхушкі, прымаючы каталіцкую веру, змяняла сваё этнічнае самавызначэнне. З XVII ст. паланізацыя беларускіх магнатаў і шляхты набыла вялікія маштабы, многія з іх, этнічныя беларусы па нараджэнню, пазней прыпісвалі сабе польскае паходжанне. Да пачатку XX ст. паланізаваную беларускую шляхту ўстойліва прылічвалі да палякаў. За перыяд існавання Рэчы Паспалітай на беларускіх этнічных землях і беларуска-літоўскім этнічным памежжы ўтварыліся пэўныя тэрыторыі, на якіх сяляне, што былі католікамі па веравызнанні, вызначалі сваю этнічную прыналежнасць як польскую і імкнуліся да пераймання польскай культуры.

Латышы (саманазва *latviesi*), народ балцкай моўнай групы, асноўнае

насельніцтва Латвійскай Рэспублікі. Як асобная этнічная група на тэрыторыі Беларусі, латышы пачалі фарміравацца толькі з канца XVIII ст., што было звязана з перасяленнем латышскіх каланістаў на паўночна-ўсходнія беларускія землі. На Віцебшчыне латышы ўтваралі хутары і невялікія сельскія паселішчы, на Магілёўшчыне – пераважна вёскі. У 1897 г. найбольш значныя групы латышоў жылі ў Віцебскім (каля 4 тыс. чалавек), Полацкім (каля 1,7 тыс. чалавек), Аршанскім (да 3,7 тыс. чалавек) і Быхаўскім (каля 1 тыс. чалавек) паветах. Большасць веруючых латышоў у Беларусі былі лютэране, нязначная частка – католікі і праваслаўныя. У пачатку XX ст. у Лёзне дзейнічала латышкае праваслаўнае брацтва.

Літоўцы (саманазва *lietuviai*, летувай), народ балцкай моўнай групы, асноўнае насельніцтва Літоўскай Рэспублікі.

Шматлікая арыстакратыя літоўскага паходжання ў эпоху ВКЛ мела тэндэнцыю да абеларушвання, а з другой паловы XVII ст. – да паланізацыі. Тая ж тэндэнцыя была характэрна і для літоўскага гарадскога насельніцтва. Моцны культурны ўплыў беларусаў зазналі літоўскія сяляне дзукі (лакальная група аўкштайтаў, што лакалізуецца на Паўднёвым Усходзе Літвы, у Дзукіі). Да канца XIX ст. гэта прывяло да беларусізацыі Віленскага краю. Яшчэ ў першай палове XX ст. асобныя жыхары заходняй Гродзеншчыны, Ашмяншчыны і Слонімшчыны ўзгадвалі, што іх бацькі ці дзяды размаўлялі на літоўскай мове, якую яны ўжо не ведаюць. У 1870–1890-х гг. адзначана перасяленне літоўскіх сялян на ўсходнія і паўночна-ўсходнія землі Беларусі. У 1897 г. кампактныя групы літоўцаў жылі ў Лідскім (17 285 чалавек), Ашмянскім (8754), Гродзенскім (2814), Аршанскім (каля 1400), Сенненскім (каля 800) і шэрагу іншых паветаў. Перад Першай сусветнай вайной толькі на ўсходзе Беларусі жыло каля 10 тыс. літоўцаў.

У XIV – XV стст. на тэрыторыі ВКЛ стала рассяляцца субэтнічная група **яўрэяў – ашкеназы** (ад Ашкеназ-Германія). Яны размаўлялі на нямецка-яўрэйскай мове ідыш (іўрыт выконваў культавыя функцыі). На тэрыторыі Беларусі і Літвы ашкеназы склалі асобную этнаграфічную групу – **літвакоў**. Першыя буйныя абшчыны яўрэяў склаліся ў Берасці і Гародні. Апроч Берасця і Гародні, яўрэйскія абшчыны ўзніклі ў Наваградку, Слоніме, Клецку, Полацку, Віцебску і іншых гарадах.

У XVI ст. перасяленне яўрэяў у ВКЛ значна павялічылася за кошт эмігрантаў з нямецкіх зямель, Італіі і Чэхіі. У 1560-я гг. агульная колькасць яўрэяў на тэрыторыі ВКЛ дасягала 20 тыс. чалавек, а ў 1628 г. – каля 40 тыс. У гарадах і мястэчках Беларусі яны складалі да 10% насельніцтва. Асноўнай сферай іх дзейнасці стаў гандаль, фінансавыя аперацыі і рамяство. Улады ВКЛ былі зацікаўлены ў яўрэйскай прысутнасці, стваралі спрыяльныя ўмовы для іх. За забойства яўрэя нават шляхціч павінен быў быць пакараны смерцю, у той час, як за забойства сяляніна яго чакаў толькі грашовы штраф. Разам з тым, існавалі і пэўныя абмежаванні для іх

як вызнаўцаў іудаізма. Паводле заканадаўства яўрэі не мелі права займаць дзяржаўныя пасады, валодаць прыгоннымі сялянамі (хрысціянамі), быць сведкамі ў судовых спрэчках з хрысціянамі. За схіленне мясцовага хрысціяніна да пераходу ў іудаізм яўрэя чакала смяротнае пакаранне праз спаленне.

Набыццё краінай незалежнасці, умацаванне нацыянальнай тоеснасці, вяртанне беларусаў на этнічную Радзіму прывяло да павялічэння колькасці тытульнай нацыянальнай супольнасці.

Сучасны стан

Агульная колькасць насельніцтва ў 2019 г. перавысіла 9,4 млн чалавек. Пераважную большасць заканамерна складаюць беларусы – 84,9 % (7.990.719 чал.).

Найбольш шматлікімі меншасцямі з’яўляюцца прадстаўнікі нацый сусідніх дзяржаў: рускія – 7,5 %, палякі – 3,1 %, украінцы – 1,7 %. У сучаснай Рэспубліцы Беларусь таксама пражываюць яўрэі, армяне, татары, цыгане, азербайджанцы, літоўцы, туркмены і інш.

2. Фарміраванне канфесійнай структуры Беларусі.

У перыяд сярэдневякоўя беларускія землі апынуліся пад уздзеяннем дзвюх культурных традыцый: праваслаўна-візантыйскай і рыма-каталіцкай. У X – XI ст. цывілізацыйны выбар робіцца на карысць Візантыі. На беларускіх землях распаўсюджваецца хрысціянства ў яго ўсходнім адгалінаванні. Язычніцкая рэлігія ўжо не адпавядала кіруючым вярхам грамадства ў забеспячэнні адносін панавання, развіцці палітычных сувязей з хрысціянскімі краінамі, пашырэнні гандлёвых адносін з Царствам, краінамі Цэнтральнай Еўропы.

Распаўсюджванне хрысціянства ў гэты час звязана з палітыкай кіеўскага князя Уладзіміра, бо ў 988 г. ён распачаў хрышчэнне. У гарадах пачалі стварацца тэрытарыяльныя царкоўныя акругі – епархіі на чале з епіскапамі. Епіскапская кафедра была створана ў 992 г. у Полацку, у 1005 г. у Тураве.

З прыняццем хрысціянства на беларускіх землях з’явіліся першыя культавыя пабудовы (храмы, манастыры), адкрываліся школы. З адкрыццём епіскапскай кафедры ў Полацку і фарміраваннем хрысціянскай абшчыны на полацкай зямлі ўтварылася свая школа дойлідства, пашырылася асвета, развівалася кніжная культура.

Безумоўна, распаўсюджванне хрысціянства доўжылася працяглы час. Язычніцтва мела глыбокія карані.

Да канца XII ст. у Еўропе склаліся дзве рэлігійныя зоны: праваслаўна-візантыйская і рымска-каталіцкая. Беларусь была на памежжы двух хрысціянскіх веравызнанняў. Гэта вызначыла яе канфесійную своеасаблівасць. У XI – XIII стст. Беларусь была амаль цалкам праваслаўнай. Нацыянальна-культурнае развіццё праходзіла пад уплывам культуры Візантыі, якая знаходзілася тады на больш высокім узроўні ў

параўнанні з Заходняй Еўропай. З другой паловы XIII ст. актывізуе сваю дзейнасць каталіцкі касцёл.

Вялікаму Княству Літоўскаму быў уласцівы нацыянальна-рэлігійны дуалізм. Язычніцкая Літва і праваслаўная Русь мірна суіснавалі пад уладай вялікіх князёў. У 1254 г. хрысціўся ў праваслаўе, а потым стаў манахам Войшалк – сын Міндоўга. Ён заснаваў каля Навагародка Лаўрышаўскі манастыр. Праваслаўнымі былі большасць баяр пры Гедымінавым двары. Характэрна, што Гедымін, будучы язычнікам, не перашкаджаў, як і яго папярэднікі, распаўсюджванню хрысціянства на падудадных яму землях, запрашаючы каталіцкія місіі на свае тэрыторыі. Гэта з’яўляецца адной з найбольш важных характарыстык рэлігійнай палітыкі таго часу. Альгерд у маладосці зрабіў крок да праваслаўя, а незадоўга да смерці, як сцвярджаецца ў позніх усходнеславянскіх крыніцах, прыняў гэту веру. Але грунтоўных доказаў на гэты конт няма. Нейкі час праваслаўе спавядаў князь Вітаўт. Была рэальная перспектыва пераўтварэння княства ў выключна славянскую дзяржаву з праваслаўнай царквой.

Падпісанне ў 1385 г. Крэўскай уніі змяніла рэлігійную сітуацыю на беларускіх землях. Збліжэнне з Польшчай спрыяла пашырэнню каталіцтва, узмацненню сувязей з заходняй культурай. У той жа час праваслаўе ўмацоўвала свае пазіцыі на беларуска-ўкраінскіх і паўночна-ўсходніх землях Беларусі. Беларускія землі ўваходзілі ў склад Полацкай, Тураўскай, часткова Смаленскай і Уладзіміра-Брэсцкай епархій. Яны былі аб’яднаны ў Кіеўскую мітраполію, падпараткаваную Канстанцінопальскаму патрыярху.

Распаўсюджванне каталіцызму ў ВКЛ адбывалася ва ўмовах актыўнай дзяржаўнай падтрымкі касцёла. Гаспадары дзяржавы даравалі прывілеі каталіцкай царкве (землі, грошы, спрыялі дзейнасці манаскіх ордэнаў). У 1387 г. каталіцкая царква атрымала імунітэт у фінансавых і судовых справах, вызвалялася ад падаткаў і павіннасцей. Артыкулы Гарадзельскага прывілея 1413 г. заахвочвалі феадалаў на пераход у каталіцкую веру.

Хрысціянізацыя і еўрапеізацыя -- галоўныя вектары палітыкі Вітаўта. Царкоўная палітыка Вітаўта была звязана з завяршэннем рэлігійнай канверсіі і канчатковым ператварэннем ВКЛ ў хрысціянскую дзяржаву «дэ-юрэ» і «дэ- факта». Эпоха Вітаўта -- гэта адначасова эпоха канфесійнага дуалізму. З аднаго боку, Вітаўт інтэнсіўна ствараў сетку каталіцкіх інстытуцый улады, з другога, не забываў і аб праваслаўі, сваёй ранейшай веры. Будучы католікам, Вітаўт працягваў заставацца праваслаўным ксцітарам.

Жыгімонт I Стары і Жыгімонт II Аўгуст падтрымалі рэлігійную талерантнасць у Вялікім Княстве Літоўскім. Пры Жыгімонце I у дзяржаве з’явілася каля 90 новых праваслаўных храмаў. У 1563 г. Жыгімонт II выдаў прывілей, які адмяняў усе абмежаванні на рэлігійнай глебе. Верацярпімасць стварыла спрыяльную глебу для распаўсюджвання гуманістычных ідэй і Рэфармацыі.

Адным з асноўных патрабаванняў дзеячаў Рэфармацыі было

стварэнне больш дэмакратычнай і таннай царквы. Праціўнікі каталіцызму заяўлялі пра неабходнасць ліквідаваць духавенства як асобны сацыяльны стан, манастыры і манаства, складаную абраднасць, секулярызаваць царкоўную маёмасць. Ідэолагі Рэфармацыі выступалі супраць багаццяў царквы, аднак не адмаўляліся ад самой рэлігіі.

У першай палове XVI ст. Рэфармацыя ахапіла большасць краін Еўропы, у тым ліку Польшу. Рэфармацыя на тэрыторыі Беларусі развівалася ў рэчышчы еўрапейскага руху. У адрозненне ад заходнееўрапейскай яна развівалася тут на феадальнай аснове і мела іншую сацыяльную базу. У рэфармацыйны рух былі ўцягнуты магнаты, частка дробнай і сярэдняй шляхты. Асноўнымі рэфармацыйнымі плынямі ў Вялікім Княстве Літоўскім былі кальвінізм, лютэранства, антытрынітарызм. Актывізацыя радыкальнага накірунку ў Рэфармацыі назіраецца ў другой палове XVI ст. У рэлігійных дыскусіях прынялі актыўны ўдзел беларускія асветнікі Сымон Будны (1530--1593), Васіль Цяпінскі (1530--1603).

У канцы XVI – пачатку XVII ст. шляхта, напалоханая сацыяльным радыкалізмам антытрынітарыяў (забарона эксплуатацыі, валодання зямлёй, забарона ўдзелу ў войнах і г.д.), пераходзіць у лагер контррэфармацыі. Каталіцка царква выпрацавала новую царкоўную стратэгію і палітыку барацьбы з рэфармацыйнымі рухамі.

У рэчышчы Контррэфармацыі адбылася актуалізацыя ідэі царкоўнай уніі. Яна не была новай.

Нацыянальна-рэлігійная канфрантацыя абвастрылася ў першай палове XVII ст. Насаджэнне ўніяцтва прывяло да народных паўстанняў (расправа з уніяцкім архіепіскапам І. Кунцэвічам у Віцебску). Урад Рэчы Паспалітай у 1633 г. афіцыйна прызнаў праваслаўную царкву, што знізіла канфесійную напружанасць у грамадстве.

Сеймы Рэчы Паспалітай прынялі законы (1668, 1673 гг.) аб увядзенні крымінальнай адказнасці за адступніцтва ад каталіцызму і ўніяцтва і забароне надання шляхецкай годнасці дысідэнтам. Пры актыўнай падтрымцы ўлад касцёл значна ўмацоўвае свае пазіцыі сярод шляхецкага саслоўя. У другой палове XVII – пачатку XVIII ст. праваслаўная шляхта беларускіх зямель была далучана да каталіцкай веры ў сваёй большасці.

Пракаталіцкая дзяржаўная палітыка прывяла ў XVIII ст. да значнага скарачэння праваслаўных і пратэстанцкіх прыходаў. Цэнтрам праваслаўя была Магілёўская епархія.

Дыскрымінацыйная рэлігійная палітыка ўлад Рэчы Паспалітай ужо ў канцы XVII ст. стварыла так званае «дысідэнцкае пытанне». У XVIII ст. яно набыло міжнародны характар. У абарону аднаверцаў (праваслаўных, пратэстантаў) уключыліся замежныя краіны (Расія, Прусія, Швецыя), якія будуць доўгі час выкарыстоўваць дысідэнцкае пытанне ў вырашэнні сваіх геапалітычных задач.

Рэлігійны склад насельніцтва Рэспублікі Беларусь.

Рэспубліка Беларусь – шматканфесійная дзяржава. У Рэспубліцы Беларусь зарэгістравана 25 рэлігійных канфесій і напрамкаў.

Вядучае месца ў рэлігійным жыцці краіны займае **Беларуская праваслаўная царква**, якая аб’ядноўвае 1726 праваслаўных прыходаў, 15 епархій, 6 духоўных навучальных устаноў, 36 манастыроў.

Рымска-каталіцкая царква ў Рэспубліцы Беларусь аб’ядноўвае 4 епархіі, якая налічвае 500 парафій. Дзейнічае 6 духоўных навучальных устаноў.

Грэка-каталіцкая царква ў Рэспубліцы Беларусь прадстаўлена 16 суполкамі.

Пратэстанцкія рэлігійныя арганізацыі прадстаўлены 1040 рэлігійнымі таварыствамі, 21 аб’яднаннем, 21 місіямі і 5 духоўнымі навучальнымі ўстановамі па 13 рэлігійных напрамках.

У трох **іўдзейскіх рэлігійных аб’яднаннях** налічваецца 50 рэлігійных супольнасці, якія маюць 9 культавых будынкаў.

Таксама ў рэспубліцы дзейнічаюць 24 **мусульманскія рэлігійныя супольнасці**. Дзейнічае 6 мячэцей і 3 малітоўных дома.

Канфесіянальная палітыка дзяржавы накіравана на падтрыманне і ўмацаванне міжканфесійнага міру і згоды ў беларускім грамадстве, развіццё ўзаемадзеяння з гістарычна традыцыйнымі канфесіямі, у першую чаргу з Беларускай праваслаўнай царквой. Ва ўзаемаадносінах з рэлігійнымі арганізацыямі дзяржава кіруецца заканадаўча замацаваным прынцыпам роўнасці рэлігій перад законам і ўлічвае іх уплыў на фарміраванне духоўных, культурных і дзяржаўных традыцый беларускага народа.

Дзеючае заканадаўства Рэспублікі Беларусь стварае прававое поле, у якім рэлігійныя арганізацыі могуць паўнаважна дзейнічаць і развівацца, а грамадзянам гарантуюцца іх канстытуцыйныя правы на свабоду сумлення і веравызнання.

У адпаведнасці з артыкулам 31 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь кожны мае права самастойна вызначаць сваё дачыненне да рэлігіі, аднаасобна або сумесна з іншымі спавядаць любую рэлігію або не спавядаць ніякай, выказваць і распаўсюджваць перакананні, звязаныя з дачыненнем да рэлігіі, удзельнічаць у адпраўленні рэлігійных культаў, рытуалаў, абрадаў, не забароненых законам.

Артыкул 4 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях» гарантуе права кожнага на свабоду выбару атэістычных або рэлігійных перакананняў, а менавіта: самастойна вызначаць сваё дачыненне да рэлігіі, аднаасобна або сумесна з іншымі спавядаць любую рэлігію або не спавядаць ніякай.

У адпаведнасці з часткай 3 артыкула 16 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь забараняецца дзейнасць рэлігійных арганізацый, іх органаў і прадстаўнікоў, якая накіравана супраць суверэнітэту Рэспублікі Беларусь, яе канстытуцыйнага ладу і грамадзянскай згоды або звязана з парушэннем

праў і свабод грамадзян, а таксама перашкаджае выкананню грамадзянамі іх дзяржаўных, грамадскіх, сямейных абавязкаў або наносіць шкоду іх здароўю і маральнасці.

Пры гэтым дзяржава не ўмешваецца ў пытанні прыватнага спавядання той або іншай рэлігіі, а кантроль за дзейнасцю рэлігійных арганізацый абмяжоўваецца сферай выканання імі заканадаўства рэспублікі, не дапускаючы ўмяшання ва ўнутраныя справы канфесій. Канстытуцыя краіны і Закон Рэспублікі Беларусь «Аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях» устанаўліваюць роўнасць усіх рэлігій і веравызнанняў перад законам.

У адпаведнасці з дзеючым заканадаўствам рэлігійныя арганізацыі падлягаюць дзяржаўнай рэгістрацыі, якая надае ім статус юрыдычнай асобы і дазваляе паўнаўладна ажыццяўляць прадугледжаную статутнымі дакументамі рэлігійную, гаспадарчую, дабрачынную і іншую дзейнасць, устанаўліваць сувязі і кантакты з юрыдычнымі асобамі ў краіне і за мяжой. Дзяржава гарантуе права грамадзян на сумеснае веравызнанне. Грамадзяне маюць права стварыць рэлігійную арганізацыю, зарэгістраваўшы яе ў вызначаным заканадаўствам парадку.

3. Геапалітычны фактар фарміравання беларускай дзяржаўнасці. Рэалізаваўшы сваё права на самавызначэнне, Рэспубліка Беларусь праводзіць самастойную знешнюю палітыку.

Геаграфічнае становішча нашай дзяржавы, на тэрыторыі якой сыходзяцца найважнейшыя транспартныя шляхі паміж Еўропай і Азіяй, і няпростая гісторыя краіны, якая выпрабавала на сабе разбуральныя наступствы шматлікіх еўрапейскіх войнаў і канфліктаў, абумовілі курс на шматвектарнасць знешняй палітыкі як фундаментальны прынцып, які прадугледжвае развіццё збалансаваных канструктыўных адносін з партнёрамі ў розных рэгіёнах свету. Прынцыпы знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь -- прагматычнасць і паслядоўнасць, узаемная павага, раўнапраўе, неўмяшанне ва ўнутраныя справы, адмова ад ціску і прымусу.

Значныя намаганні канцэнтраваліся на актывізацыі міжнароднага супрацоўніцтва па чарнобыльскай праблематыцы і прасоўванні ідэі шматбаковага садзейнічання развіццю краін з сярэднім узроўнем даходу.

Пастаянна ўмацоўваецца стратэгічнае беларуска-расійскае супрацоўніцтва. З утварэннем 1 студзеня 2015 г. Еўразійскага эканамічнага саюза еўразійская інтэграцыя выйшла на якасна новы ўзровень. Пазітыўныя вынікі прыносяць мэтанакіраваныя крокі па актывізацыі прагматычнага ўзаемадзеяння Беларусі з Еўрасаюзам, інтэнсіфікацыі яе дыялога з ЗША.

Стратэгічны ўзровень узаемадзеяння дасягнуты Беларуссю ў адносінах з КНР, нарошчваецца кантакты з іншымі дзяржавамі Азіі. Пашыраецца беларуская прысутнасць у Лацінскай Амерыцы. Беларусь паступальна ўзмацняе ўзаемадзеянне і з краінамі Афрыкі, актыўна

асвойвае абсалютна новыя рынкі на гэтым кантынентце.

Вядучым органам, які ажыццяўляе знешнепалітычную дзейнасць дзяржавы, з'яўляецца Міністэрства замежных спраў (МЗС) Рэспублікі Беларусь.

З 1992 г. пачалося фарміраванне сеткі дыпламатычных прадстаўніцтваў

Найбольш поўна прынцыпы знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь выкладзеныя ў Канстытуцыі краіны (артыкул 18), дзе, у прыватнасці, гаворыцца: «Рэспубліка Беларусь у сваёй знешняй палітыцы зыходзіць з прынцыпаў роўнасці дзяржаў, непрымянення сілы або пагрозы сілай, непарушнасці межаў, мірнага ўрэгулявання спрэчак, неўмяшання ва ўнутраныя справы і іншых агульнапрызнаных прынцыпаў і норм міжнароднага права».

Зыходзячы з рэальнай геапалітычнага становішча краіны, беларускае кіраўніцтва паклала ў аснову знешняй палітыкі дзяржавы прынцып шматвектарнасці, разумеючы яго як адсутнасць геаграфічных абмежаванняў у працы і наданні роўнай ўвагі ўсім рэгіёнам свету. Найважнейшай задачай беларускай дыпламатыі з'яўляецца падтрыманне балансу паміж еўрапейскай і еўразійскай палітычнай і эканамічнай прасторай. Рэспубліка Беларусь з'яўляецца паслядоўным прыхільнікам фарміравання шматпалярнай сістэмы міжнародных адносін, якая адлюстроўвае разнастайнасць сучаснага свету і ўлічвае інтарэсы ўсіх дзяржаў планеты.

Стратэгічнымі мэтамі знешняй палітыкі Беларусі з'яўляюцца: забеспячэнне бяспекі краіны, захаванне і ўмацаванне суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэласнасці дзяржавы, абарона інтарэсаў грамадства, асобы і дзяржавы.

Рэспубліка Беларусь з'яўляецца членам Еўразійскага эканамічнага саюза (ЕАЭС) – гэта міжнародная арганізацыя эканамічнай інтэграцыі. Асноўнай мэтай якой з'яўляецца забеспячэнне чатырох свабод для ўсіх дзяржаў-удзельніц: свабоднага руху тавараў, паслуг, капіталу і рабочай сілы. ЕАЭС накіравана на каардынацыю палітыкі ў асноўных галінах эканомікі розных дзяржаў. Дагавор пазначае, што фарміраванне асобных галін эканомікі агульнага рынку ЕАЭС будзе здзяйсняцца паэтапна. Кіруючымі органамі міжнароднай арганізацыі з'яўляюцца Вышэйшы Еўразійскі эканамічны савет, Еўразійская эканамічная камісія, Суд ЕАЭС. Для стварэння адзінага рынку тавараў і паслуг адбываецца збліжэнне заканадаўчай базы дзяржаў – удзельніц ЕАЭС.

29 мая 2014 г. (дакумент устапіў у сілу 1 студзеня 2015 г.) – падпісаны Дагавор аб стварэнні Еўразійскага эканамічнага саюза (ЕАЭС) прэзідэнтамі Рэспублікі Беларусь, Расійскай Федэрацыі і Рэспублікі Казахстан. Дзяржавамі – удзельніцамі ЕАЭС з'яўляюцца Беларусь, Казахстан, Расія,

Арменія, Кыргызстан. Дзяржавамі – назіральніцамі ЕАЭС – Малдова, Узбекістан, Куба, Іран.

Рэспубліка Беларусь з’яўляецца членам Арганізацыі Дагавора аб калектыўнай бяспецы (АДКБ) – міжнароднай арганізацыі, накіраванай на фарміраванне спрыяльнай знешнепалітычнай сітуацыі. Пасля распаду Савецкага Саюза пачалася работа па стварэнні механізма міжнароднай бяспекі, у выніку якой была сфарміравана структура АДКБ.

Арганізацыя Дагавора аб калектыўнай бяспецы з’яўляецца міжнароднай арганізацыяй, якая была заснавана на постсавецкай прасторы і абавязалася на Дагавор аб калектыўнай бяспецы 1992 г. Галоўныя задачы АДКБ – забеспячэнне нацыянальнай і калектыўнай бяспекі, каардынацыя знешнепалітычных пазіцый па міжнародных і рэгіянальных праблемах бяспекі, умацаванне шматбаковых формаў ваенна-палітычнага супрацоўніцтва, развіццё ваеннага супрацоўніцтва па процідзеянні сучасным выклікам і пагрозам бяспецы.

7 кастрычніка 2002 г. – падпісаны Статут Арганізацыі Дагавора аб калектыўнай бяспецы і Пагадненне аб прававым статусе АДКБ.

18 верасня 2003 г. – Статут Арганізацыі аб калектыўнай бяспецы ўступіў у сілу пасля працэдуры ратыфікацыі.

Рэспубліка Беларусь з’яўляецца паўнапраўным членам Шанхайскай арганізацыі супрацоўніцтва.

4 ліпеня 2024 г. – Рэспубліка Беларусь увайшла ў Шанхайскую арганізацыю супрацоўніцтва (ШАС) у якасці паўнапраўнага члена. ШАС пачала сваю працу з 15 чэрвеня 2001 г. У арганізацыю ў якасці паўнапраўных членаў на цяперашні час уваходзяць 10 краін: Беларусь, Індыя, Іран, Казахстан, Кітай, Кыргызстан, Пакістан, Расія, Таджыкістан, Узбекістан. Акрамя пастаянных членаў у арганізацыі дзейнічаюць краіны-назіральнікі і партнёры па дыялогу.

Асноўныя мэты Шанхайскай арганізацыі супрацоўніцтва: пашырэнне гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва, развіццё культурных узаемасувязей, умацаванне бяспекі краін.

3. Шматвектарнасць знешняй палітыкі

Рэспубліка Беларусь праводзіць паслядоўную палітыку ў сферы міжнароднай бяспекі, нераспаўсюджання зброі масавага знішчэння, раззбраення і кантролю над узбраеннямі.

У 1995 г. Беларусь падпісала Пагадненне аб гарантыях з МАГАТЭ.

У 2001 г. Беларусь ратыфікавала Дагавор па адкрытым небе, тым самым падкрэсліўшы сваю важную ролю ў стварэнні новай архітэктуры еўрапейскай бяспекі ад Ванкувера да Уладзівастока.

Рэспубліка з’яўляецца ўдзельнікам усіх 12 існуючых канвенцый і пратаколаў па пытаннях барацьбы з тэрарызмам, прынятых пад эгідай

ААН. Беларусь прымае ўдзел у прадухіленні распаўсюджвання і выкарыстання тэрарыстамі ядзернай, біялагічнай, хімічнай і звычайнай зброі і тэхналогій яе вытворчасці, наладзіла конструктыўнае ўзаемадзеянне з контртэрарыстычным камітэтам Савета Бяспекі ААН. Важным складнікам барацьбы з міжнародным тэрарызмам беларускі бок лічыць ўсталяванне надзейнай сістэмы пагранічнага і мытнага кантролю ў мэтах прадухілення незаконных перавозак праз беларускую мяжу зброі і боепрыпасаў, спынення нелегальнай міграцыі, абароту наркотыкаў і недапушчэння іншай дзейнасці, звязанай з тэрарызмам.

Атрыманне незалежнасці пашырыла магчымасці ўдзелу Беларусі ў рабоце вядучых міжнародных арганізацый. У 2008 г. Рэспубліка Беларусь з'яўлялася членам 69 міжнародных міжурадавых арганізацый. Дзякуючы шматлікім ініцыятывам у рамках міжнародных арганізацый у такіх галінах, як міжнародная бяспека і раззбраенне, ўстойлівае развіццё ў інтарэсах усіх дзяржаў, Беларусь стала шырока вядомая ў свеце як міралюбная дзяржава, якая прытрымліваецца міжнароднага права і раўнапраўнага супрацоўніцтва з усімі краінамі свету. Галоўным напрамкам дзейнасці беларускай дыпламатыі на шматбаковым узроўні з'яўляецца пашырэнне і ўмацаванне сувязей з былымі савецкімі рэспублікамі ў рамках СНД. 8 снежня 1991 г. Рэспубліка Беларусь выступіла ў якасці сузаснавальніка гэтай міжнароднай арганізацыі.

Важным напрамкам знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь стала пашырэнне ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва з краінамі Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі. Галоўным партнёрам Беларусі ў Азіі з'яўляецца Кітайская Народная Рэспубліка. Беларуска-кітайскія адносіны захоўваюць сяброўскі характар, іх адрознівае ўзаемная павага бакоў, неўмяшанне ва ўнутраныя справы адзін аднаго і поўнае паразуменне па асноўных пытаннях сучасных міжнародных адносін.

Для Кітая мэты партнёрства простыя. Беларусь з'яўляецца часткай кітайскай ініцыятывы «Пояс і шлях», запушчанай у 2013 г. Гэта ініцыятыва, якая атрымала назву «кітайскі план Маршала», мяркуе інвеставанне мільярдаў долараў у інфраструктуры краін, размешчаных уздоўж старога «Шаўковага шляху», кабвязаць Кітай з Еўропай. Прывабнасць Беларусі заключаецца пераважна ў яе геаграфічным месцазнаходжанні. Краіна валодае патэнцыялам стаць «транспартнымі варотамі», якія злучаюць Кітай з Еўрапейскім саюзам і краінамі СНД ўздоўж новага сухапутнага моста ў Еўразіі.

Рэспубліка Беларусь стала адным з актыўных удзельнікаў і партнёраў КНР у рэалізацыі канцэпцыі «Эканамічнага пояса Шаўковага шляху». Пад асабістым кантролем кіраўнікоў дзяржаў знаходзіцца найбуйнейшы праект развіцця Кітайска-Беларускага індустрыяльнага парка. Стварэнне парка «Вялікі камень» з'яўляецца адным з буйных праектаў агульнай канцэпцыі «Адзін пояс, адзін шлях». У перспектыве парк павінен стаць платформай для прыцягнення замежнага капіталу ў Рэспубліцы Беларусь. Плануецца, што

Кітайска-Беларускі індустрыяльны парк «Вялікі камень» стане самым буйным на еўразійскім кантыненте.

Ключавым кірункам развіцця беларуска-кітайскіх сувязей з'яўляецца гандлёва-эканамічнае супрацоўніцтва дзвюх краін. Кітай стаў адным з асноўных беларускіх гандлёвых партнёраў. Беларусь і Кітай працягваюць рэалізацыю шматлікіх маштабных і знакавых праектаў. Кітайскімі кампаніямі пабудавана гасцініца «Пекін» у Мінску, а таксама шэраг прамысловых аб'ектаў.

Найважнейшым прыярытэтам знешняй палітыкі Беларусі з'яўляецца збліжэнне з Расіяй. 21 лютага 1995 г. быў падпісаны Дагавор аб дружбе, добрасуседстве і супрацоўніцтве, які аформіў адносіны Беларусі і Расіі як стасункі суверэнных, раўнапраўных дзяржаў. 2 красавіка 1996 г. у Маскве падпісаны Дагавор аб Супольнасці Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі. 2 красавіка 1997 г. падпісаны Дагавор аб стварэнні Саюза Беларусі і Расіі, які стаў мадэллю міждзяржаўнага аб'яднання з больш высокай, у параўнанні з СНД, ступенню палітычнай і эканамічнай інтэграцыі. Чарговым крокам на шляху міждзяржаўнага збліжэння стала падпісанне прэзідэнтамі Беларусі і Расіі 8 снежня 1999 г. Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы (ўступіў у сілу ў студзені 2000 г.).

Падмуркам рэалізацыі беларуска-расійскага інтэграцыйнага праекта з'яўляюцца эканамічныя адносіны. Расія з'яўляецца асноўным знешнегандлёвым партнёрам Рэспублікі Беларусь і спажывцом прадукцыі, якая выпускаецца беларускімі вытворцамі, яе доля ў знешнім гандлі Беларусі перавышае 50%.